

JOGÁSZOK A DEMOKRÁCIA ELLEN: JOGALKALMAZÁS ÉS DEMOKRATIKUS HANYATLÁS A 2014 UTÁNI BRAZÍLIÁBAN

JURISTAS CONTRA A DEMOCRACIA: USOS DO DIREITO
E DESINTEGRAÇÃO DEMOCRÁTICA NO BRASIL PÓS-2014

Alexandre D. Z. Carvalho¹
Maurício Palma²

ABSZTRAKT: Brazíliában a jogi intézményeket mozgósító diskurzusok és gyakorlatok megfogalmazásán túl a jogászok hagyományosan kiemelkedő helyet foglalnak el a politikaorientációban, mivel az állami szereplők és a politikai rendszer kritikájával, valamint saját politikai nézeteik szakmai gyakorlatba való beépítésével is képesek sajátos normatív tartalmakat (újra) beilleszteni a jogba, és ebből a kapcsolatból anyagi előnyökre tesznek szert. Ebben az értelemben, figyelembe véve a bírói válaszok fontosságát a politikai hatalomgyakorlás legitimációs értékelésében az Autómosó hadművelet után, amit a demokráciába vetett bizalom kutatása is bizonyít, azt állítjuk, hogy a jogászok azzal, hogy a törvényesség ügynökeiként mutatkoztak be, ugyanakkor megsértették a törvényt, hozzájárultak a brazil politikai és intézményi válság elmélyüléséhez. Továbbá a jog és az erkölcs összekeverésével a jogászok aláásták a jogi dogmatika demokratikus alapjait, elősegítve a tekintélyelvű politikai erők felemelkedését. Ezért azt sugallják, hogy a jogi formák instrumentalizálása ösztönzi a jog nem demokratikus felhasználását, és 2014 után megerősítette a demokratikus szétesést.

Kulcsszavak: Jogi terület. Politikai rendszer. Demokrácia. Brazília.

RESUMO: No Brasil, além de formularem discursos e práticas que mobilizam instituições jurídicas, juristas possuem, tradicionalmente, lugar destacado na orientação da política, sendo também capazes de (re)inserir conteúdos normativos particularistas no direito ao criticar agentes públicos e o sistema político, bem como ao incorporar suas próprias visões políticas às práticas profissionais, obtendo, nesta relação, benefícios materiais. Considerando a importância das respostas judiciais na avaliação da legitimação do exercício do poder político após a Operação Lava Jato, evidenciada por pesquisas de confiança na democracia, argumenta-se que, ao se apresentarem como agentes da legalidade and simultaneamente violarem o direito, os juristas aprofundaram a crise político-institucional brasileira. Por fim, aduz-se que a instrumentalização das formas jurídicas incentiva usos não democráticos do direito, reforçando a desintegração democrática no pós-2014.

Palavras-chave: Campo jurídico. Sistema político. Democracia. Brasil.

¹ Doutor em Direito pela Universidade de Brasília/UnB e mestre em Direito Constitucional pela Faculdade de Direito do Recife/UFPE. Foi bolsista do Programa de doutorado sanduíche da CAPES na Universität Pompeu Fabra.

² Doutor em Direito, Estado e Constituição pela Universidade de Brasília, com doutorado sanduíche na Universidade de Bremen, com bolsa do programa PROBRAL (CAPES/DAAD) e mestre filosofia do direito e do estado pela Pontifícia Universidade Católica de São Paulo.

1 BEVEZETÉS

A jogi diskurzus központi szerepe a legkülönbébb társadalmi konfliktusokra adott politikai válaszok legitimálásában, valamint a politikai és jogi nyelvek konvergenciája, amelyet az Alkotmány lehetővé tett, megerősítette a jog szemantikáját, mint a hatalom gyakorlásának releváns forrását az egyre összetettebb társadalmakban. A brazil alkotmányos tapasztalatok esetében ez a megerősítés együtt járt az igazságszolgáltatás és az ügyészség képviselőinek megnövekedett politikai szerepvállalásával.

Miután a jogalkalmazás világi hermeneutikai technikák szerinti értelmezőinek tekintették őket, akiknek a parancsnoksága megkönnyítette számukra annak az érvnek a védelmét, hogy semlegesek az ítélezésük elé terjesztett érdekekkel szemben, a bírák, beleértve az alsóbb fokú bíróságok bírúit is, egyre gyakrabban kezdtek el dönteni érzékeny politikai konfliktusokban, ami miatt kezdtek rájuk tekinteni, és fokozatosan a politikai rendszer legjelentősebb vitáinak minősített döntőbíróiként tekintettek magukra (CARVALHO, 2017). Elmondható, hogy azáltal, hogy az alkotmány és nem csak a törvények bírójának szerepét vállalták, az igazságszolgáltatás és az ügyészség képviselői a politika és a jog közötti feszültségek stabilizátorainak és katalizátorainak állapotába léptek elő³. Brazíliában 2014 óta, e cikk mérföldköve óta ez az állapot megerősödni látszik, éppen akkor, amikor a gazdasági válság a politikai és intézményi válságokat táplálta, és fordítva (PINTO *et al.*, 2019). Valójában 2014 az Autómosó Hadművelet kezdetét, az elnökválasztások bekövetkeztét és a szervezett jobboldali mozgalmak megerősödését jelzi, olyan tényezőket, amelyek az utcai tiltakozások növekedését és a politikai válság súlyosbodását eredményezték. Ebben a kontextusban, amint azt az alábbiakban bemutatjuk, a jogi terület elitjei az intézményi felépítés által biztosított előjogokat arra használták fel, hogy szakmai kategóriáiknak előnyöket biztosítsanak, így alakítva ki a nem demokratikus cselekvéseket.

---

³ Az ügyészség (Ministério Público) a brazil államügyészség szerve mind szövetségi, mind állami szinten.

Ez a perspektíva akkor válik fontossá, amikor megfigyeljük az információhoz való eltérő hozzáférést és az eszmék áramlását egy olyan társadalmi környezetben, amely olyan egyenlőtlen feltételek szerint épül fel, mint amilyenek Brazíliában a "túlpolgárokat" és az "alulpolgárokat" elválasztják egymástól. Ezért az igazságszolgáltatási elit által a képviselői demokrácia korróziós folyamatában játszott szerep leírása megköveteli annak értékelését, hogy az igazságszolgáltatási elit hogyan illeszkedik a társadalmi-gazdasági kilátásokba, és milyen szövetségeket köt a többi elittel. Egy olyan országban, ahol a mély egyenlőtlenség a lakosság legjelentősebb részének nyújtott közoktatási és egészségügyi szolgáltatások minőségében tükröződik, a jó iskolákhoz, egyetemekhez és a jobb munkalehetőségekhez való eltérő hozzáférés nagyon világos különbséget jelent a közhivatalokban, különösen a jogi karrierhez kötődő tisztségviselők önképében.

Ebben a tekintetben két rekord tűnik fontosnak, mint a brazil jogi terület szociabilitását alakító feltételezések. Az *első* a jogi elit képzésének, a formalista hagyománynak és az úgynevezett jogi közösség szakmai és vállalati színterén kiépített szolidaritási kötelekeknek a formátumában, amelyet a társadalomtudományi szakirodalom már több szempontból is vizsgált (CARVALHO, 1996; BONELLI; OLIVEIRA, 2003; ALMEIDA, 2014; VIANNA; BOM JARDIM, 2015). A *második* pont a jogi és igazságszolgáltatási elit tagjai és a társadalmi rendszer olyan más területeinek érdekeit képviselő szereplők között létrejött és fenntartott kapcsolatok vizsgálata (Halliday 1999; Almeida 2016; Engelmann és Penna 2014), amelyek magának az igazságszolgáltatási rendszernek a nemzetközi és transznacionális ügynökségek által meghatározott, az északi globális piaci érdekek széles skálája által vezérelt paraméterek szerinti reformjainak intézményesítésében is materializálódnak (Dezalay és Garth 2002; Rodríguez-Garavito 2011).

Más szakmai csoportok kialakulásához hasonlóan a jogi szakma professzionalizálódása is a hatalom, a presztízs és a jövedelem felhalmozásának stratégiai irányvonalát követi. A jogi szakemberek által élvezett gazdasági haszonszerzés célja azonban nem fedi el azt a tényt, hogy a jogászok a jogi nyelv artikulációjának monopolizálásával is olyan szimbolikus rendet működtetnek, amelyen keresztül társadalmilag előmozdítják tevékenységük privilegizált státuszát. A szakmai csoportosulások szerveződése a közös gazdasági célok köré, a

a jövedelem legitimációs mechanizmusai még mindig a munkamegosztás strukturális esélyegyenlőtlenségének egyik rendezési módja.

Ha egyrészt az igazságügyi elitok megerősödését közvetlenül az igazságszolgáltatási rendszert alkotó vállalatok és a fuvarozók képviselőinek jelentősége kovácsolta össze (CARVALHO, 2017; ARANTES; MOREIRA, 2019), másrészt úgy tűnik, hogy az igazságszolgáltatás fokozott autonómiája olyan intézményi szubsztanciát hozott létre, amely lehetővé tette tagjai számára, hogy a korrupcióellenes diskurzus alkalmazásával a politika morális mezejének ügynökeiként tekintsenek magukra. Ez a feltétel lehetővé tette számukra, hogy saját politikaellenes diskurzusuk legyen. Ezt a diskurzust viszont maguknak a jogi formáknak az instrumentalizálása építi fel, ami ösztönzi a jog nem demokratikus használatát, és moralizáló retorikával erősíti a politika demokratikus alapjainak szétzilálását.

A szakirodalmi áttekintés technikáját alkalmazva, valamint az igazságügyi tevékenységgel és a politikai válsággal kapcsolatos dokumentumok és adatok összegyűjtésével ez a tanulmány azt a hipotézist veti fel, hogy a bírák és az ügyészség tagjai azáltal, hogy a törvényesség képviselőiként lépnek fel, miközben megsértik a jogilag védett elvárásokat, hozzájárulnak a brazil politikai és intézményi válság elmélyüléséhez.

E bevezetés mellett a cikk három témakörre és záró gondolatokra tagolódik. Az első téma azt írja le, hogy a jogászok és a bírák hogyan határozták meg nyilvánosan a korrupcióellenes programjukat a 2014 utáni igazságügyi és politikai diskurzus moralizálásával. Ezt követően a szöveg értékeli az ilyen mozgalom brazíliai felemelkedését, mint a jogászság globális jelenségének lehetséges példáját, valamint a folyamat helyi sajátosságait, amelyben a lakosság jelentős részeinek alulintegráltsága a válságban elmélyült. Meg kell jegyezni, hogy a vállalati érdekek és az uralkodó társadalmi osztályok érdekeinek kereszteződése kölcsönös előnyöket eredményezett mindkét elit tagjai számára. Ezután a *harmadik* témakörben a cikk azonosítja, hogy ebben a konjunktúrában mely elemek segítenek rávilágítani arra, hogy a jogászok fellépése hogyan sújtotta a brazil politikai rendszert, előkészítve az utat a demokrácia fokozatos széteséséhez az országban, különösen Rousseff hivatalából való eltávolítása után, és a szélsőjobboldali diskurzus fokozott radikalizálódása, amely Jair Bolsonaro elnöki győzelméhez vezetett, és most próbára teszi a brazil politikai következetességet.

intézmények. Végül, az utolsó megfontolásokban leírja, hogy a jog és a politika moralizálódása hogyan hozta az országot a válság új arcához, tekintettel a felerősödött antidemokratikus szemantikára, amelyek látszólag egymással versengenek a politikai folyamatban való hegemon legitimációjuk megteremtéséért.

2 JOGÁSZOK, BÍRÁK ÉS POLITIKA A 2014 UTÁNI BRAZÍLIÁBAN

A bírák és jogászok mindig is jelen voltak az ország politikai és intézményi életének legfontosabb pillanataiban. A bírának, különösen a brazil legfelsőbb bíróság (Supremo Tribunal Federal) bírának példátlan hatalmat biztosító tényezők együttesét azonban megerősítette az 1988-as alkotmány intézményi felépítése, amely megerősítette a bírói szervek és az egész igazságszolgáltatási rendszer autonómiájának fokozásához szükséges strukturális feltételek egy részét. Azt lehet mondani, hogy ez a kontextus megerősítette az igazságügyi és a politikai elit közötti szolidaritási kötelekeket, ami mind a tagjaik közös ideológiájával, mind a törvényen alapuló lojalitással magyarázható (ENGELMANN, 2017). A politikai döntések kikényszerítésének és a jog alkalmazásának módja nem hagyhatja figyelmen kívül az ilyen szoros kötelekeket és az erős normatív struktúrák hiányát, amelyek belső konzisztenciát és szelektív nyitottságot biztosíthatnának a jognak a környezetéből érkező beáramlásokra.

Egy sor jogi és alkotmányos előjoggal megerősödve, és magának a testületnek az igazságügyi diskurzuson alapuló célkitűzései szerint pozicionálva magukat, az igazságügyi szervek tagjai és egyesületei olyan nyilvános képet alakítottak ki, amely az igazságszolgáltatást a korrupció elleni küzdelemmel hozta összefüggésbe. E pozíció elfoglalásával, amikor az ország fő médiumai legalábbis közömbösnek tűntek a demokratikus politikai rendszer struktúráinak korróziója iránt, amiért azt ismételtelen a korrupcióval hozták összefüggésbe, egyes bírák és az ügyészség tagjainak intézményes helyzete nemcsak a hivatás gyakorlása által biztosított kiváltsággá, hanem politikai lehetőség forrásává is vált.

Ennek az erkölcsi tartaléknak a kiépítése - a tömeges lakossági támogatásnak is köszönhetően - az igazságszolgáltatás és az ügyészség tagjait a politikai és intézményi szintén kiemelkedő pozícióba emelte. A jogi diskurzus dominanciája még inkább a

értékesebb erőforrássá vált, amikor a korrupciós botrányok nyomozásának dramatizálása visszhangot kapott a médiában és a közösségi hálózatokban. Azt lehet tehát mondani, hogy a korrupciós ügyek kivizsgálásában és tárgyalásában részt vevő igazságügyi szakemberek *minősített véleményformálóként* kezdtek tekinteni a "jó politika" jogi meghatározásában, hogy a fent említett moralizáció egyik fő ágensének, Luís Roberto Barrosónak⁴ (2017, 18. o.) kifejezését használjuk.

A Largo São Francisco, a São Paulo-i Egyetem jogi karán, a Dilma Rousseff elleni vádemelési eljárás során tartott beszédeiben Miguel Reale Jr. ügyvéd, a São Paulo-i Egyetem jogi karának professzora azt állította, hogy a Munkáspárt (PT) egy "banda". Egyetemi társa, Janaína Paschoal, aki szintén jogász, az ország és Rousseff helyzetére utalva becsmérően azt mondta, hogy Brazília abban a pillanatban a "kígyó köztársasága", míg Modesto Carvalhosa jogász a PT támogatóit a náci piacozókhoz hasonlította⁵. Reale Jr. és Paschoal Hélio Bicudo mellett megfogalmazta a Rousseff elleni vádiratot "felelősségre vonás büntette" miatt (BICUDO *et al.*, 2016), a vádemelési eljárás kezdeti iratcsomóját, amelynek benyújtását a képviselőház akkori elnöke, Eduardo Cunha 2015. február 12-én engedélyezte egy olyan határozatban, amely csak a Rousseff adószabályok megsértésével kapcsolatos indokokat fogadta el⁶. A vád szerint Brazília fő válsága "erkölcsi"⁷. A Brazil Ügyvédek Rendje (Ordem dos Advogados do Brasil) szintén vádat emelt Rousseff ellen "bűncselekmény elkövetésével".

---

⁴ Barroso az illuminizmus történelmének és racionalitásának teleologikus és kritikátlan szemszögéből kijelenti: "A tisztán reprezentatív szerep mellett a legfelsőbb bíróságok alkalmanként az illuminista avantgárd szerepét is betöltik, azzal a feladattal megbízva, hogy tolják a történelmet, ha az útban van. Ez veszélyes feladat, amelyet nagy takarékossgal kell gyakorolni, a vele járó demokratikus kockázat miatt és azért, hogy az alkotmánybíróságok ne váljanak hegemon instanciákká. De néha nélkülözhetetlen szerep" (BARROSO, 2015, 42. o.).

⁵ Lásd a "USP e o impeachment: atos na Universidade refletem discussões que dividem o país" *USP Online Destaque*, 2016. április 05. <https://www5.usp.br/107269/usp-e-o-impeachment-atos-na-universidade-refletem-discussoes-que-dividem-o-pais/> és ""Acabou a República da cobra", diz coautora de pedido de impeachment" *Veja SP*, 2016. december 27. <https://vejasp.abril.com.br/cidades/janaina-paschoal-ato-sp/>.

⁶ Eduardo Cunha, a képviselőház elnökének 2015. december 02-i határozata. Elérhető a https://www.camara.leg.br/internet/agencia/pdf/Decis%C3%A3o_sobre_impeachment_CD.pdf honlapon.

⁷ A tájékoztató szerint "az erkölcsöt meg kell menteni, hogy az adót fizető polgárok, akik azért küzdenek, hogy gyermekeik oktatását fizessék és etessék őket, ne érezzék szegénynek, hogy brazilok". (p. 61). A dokumentum is a hatályos alkotmány betartásának retorikájára épül, amelyet az akkori szövetségi vezető fiskális manőverei semmibe vettek volna.

felelősség" 2016. március 28-án, az USP jogászainak állításait alátámasztva⁸. Évekkel később Paschoal belépett a PSL-be, Bolsonaro akkori pártjába, és 2018-ban állami képviselővé választották.

2016-ban a Legfőbb Ügyészség az Autómosó Munkacsoporton keresztül kidolgozott egy javaslatot "Tíz intézkedés a korrupció ellen" címmel, amely népi kezdeményezésként a 4.850/2016. számú törvényjavaslat, majd a 3.855/2019. számú törvényjavaslat lett⁹. A javaslatok szerint bővülnének az előzetes letartóztatás esélyei, életképessé válna a hamisított flagranti delicto, megfordulna a bizonyítási teher a jogalap nélküli gazdagodás esetén; bővülne a tiltott bizonyítékok felhasználása a vádlott terhelésére; korlátozódna a habeas corpora és a fellebbezés, valamint módosulnának a büntethetőség elévülésére vonatkozó szabályok, hogy a konkrét büntetés alapján meghatározott elévülés visszaható hatályának vétőjét előrevetítsék, így módosítva a Büntető Törvénykönyv 110. cikkének 1. §-át.

Az erkölcsi érvek a jogi dogmatikára vonatkozó elméletek alapját képezték, amire példa volt több, az ügyészség honlapján közzétett cikk, amely a korrupció elleni tíz intézkedést népszerűsítette. Cheker, az Autómosó műveletben dolgozó szövetségi ügyész a brazil jogszabályokat morálisan "szűkösnek", "furcsának" és "kivetnivalónak" nevezte, amellett, hogy "zseniálisnak" (CHEKER, 2016, 3-5. o., 20. o.). Pauperio szövetségi bíró a törvények szigorításával kapcsolatban megvédte az ügyészséget, és démonizálta az ügyvédek: "Ezek a javaslatok véget vethetnek a nagy korrupciónak mindig is lelkes ügyvédi irodáinak néhány jól ismert manőverének, akik mindig kikapukat keresnek a büntetőeljárás jogban, hogy tálcán nyújtsanak át egy kényeszerű sértetlen állapotot megfoghatatlan klientúrájuknak" (PAUPERIO, 2016, 2. o.).

Ami a pártrendszert illeti, a tíz korrupcióellenes intézkedés a politikai pártok - és nem csak a törvénytelenégeket elkövető tagok - erőteljes elszámoltatását javasolta, előírva, hogy a 12.846/2013. sz. törvény rendelkezéseit a pártokra is alkalmazni kell. A 48.50/2016. számú törvényjavaslat szerint a brazil igazságszolgáltatás ideiglenesen, legfeljebb négy évre felfüggesztheti a pártjegyzék működését, a választási ügyészség pedig

⁸ A dokumentum elérhető a <https://www.conjur.com.br/dl/pedido-impeachment-oab.pdf> honlapon.

⁹ A törvényjavaslat elérhető a <https://www.camara.leg.br/proposicoesWeb/fichadetramitacao?idProposicao=2080604> címen.

megkövetelik, hogy a párt saját nyilvántartását töröljék, ha az országos címtár tiltott cselekményekben vesz részt. A képviseleti politikai rendszerbe vetett hitetlenséget demonstrálva Campos de Ré és Batini regionális ügyészek a politikai pártok polgári és büntetőjogi objektív felelősségének védelmében felszólították a társadalmat, hogy vegyen részt ebben a javaslatban, arra hivatkozva, hogy a politikusok nem tennének olyasmit, ami ellentmond a saját érdekeiknek (CAMPOS DE RÉ *et al.* , 2016, 6. o.).

Az úgynevezett autómosó hadművelet számos példát szolgáltatott arra, hogy a politika *kriminalizálása* és a korrupció elleni küzdelem *moralizálása* közötti kölcsönösség hogyan emelte a közbeszédben az ügyészség és az igazságszolgáltatás személyiségeit a nemzet megmentőiként. A példák közül kiemelkedik Deltan Dallagnol ügyész teljesítménye, aki az autómosó munkacsoportot koordinálta. A Harvard Egyetemen végzett jogászmester, kihasználva az akció által elért ismertséget és kiemelve baptista egyházi protestáns/keresztény hitét, intenzíven dolgozott a Szövetségi Ügyészség "Tíz intézkedés a korrupció ellen" című projektjén, sőt 2017-ben könyvet is kiadott "A korrupció elleni küzdelem - Autómosás és egy büntetlenséggel fémjelzett ország jövője" címmel. Az ügyész neve felkerült az ügyészség vezetésére esélyesek listájára.

Az akció által kiemelt legjelentősebb személyiség azonban Sérgio Moro volt szövetségi bíró, Bolsonaro korábbi igazságügyi és közbiztonsági minisztere volt. 2014-től kezdve, amikor a Dilma Rousseff elnök asszony és Luiz Inácio Lula da Silva volt elnök kormánya elleni, a sajtó és a közösségi médiamozgalmak által támogatott népi tüntetések az ország utcáin megerősödtek, Moro a hagyományos politikai pártok és maga a kongresszus fő vezetőinek népszerűtlenségével szembeni ellenpólust jelentette, és az ország korrupcióellenes harcának fő képviselőjeként szilárdult meg. Az egykori bíró két pilléren alapuló nemzeti hősként hódította meg imázsát, amelyet transzparensen, kiáltásokban és támogatóinak pólóin fejeztek ki az utcai tüntetéseken: 1) az autómosó hadműveletet vezető magatartásának dicsérete és a

2) a pártpolitikai képviselő és a Legfelsőbb Bíróság¹⁰ minden instanciájának nyilvános kizárása.

A sajtóban vagy az utcai tiltakozásokban a Car Wash számára a nyilvánosság támogatásának keresése volt az alapja annak a stratégiának, amelyet a bíró és az ügyészség tagjai mozgósítottak, akik az akcióban dolgoztak. A kiválasztott illegális kiszivárogtatások mellett, mint például a Lula és Rousseff akkori elnök közötti párbeszéd, amelynek jogellenességét hamarosan maga Moro is elismerte¹¹, megfigyelhető volt, hogy a kiszivárogtatásokat és a közvitára gyakorolt hatásukat a politikai időzítés irányította. A nyomozás során számos nyilvános feljegyzést tett közzé maga Moro bíró¹², a Paraná állam ügyészségének Autómosó munkacsoportja¹³ és az azt integráló egyesületek: AJUFE¹⁴

---

¹⁰ A kongresszus bezárására és "alkotmányos katonai beavatkozásra" vonatkozó gyakori kérések mellett - ahogy arról az *Época* magazin is beszámolt -, amely 2016. március 13-án a Rousseff-kormány elleni tüntetéseket hirdette Brasiáliában a "Kapt el őket, Moro!"; "Hagyd Moro-t dolgozni!" és az olyan kijelentések mellett, mint: "Sérgio Moro bíró úr, mi, a brazil nép, a te oldaladon állunk!". Bízunk! Tegye a kötelességét és szolgáljon igazságot! Az Úr képvisel minket! Mi, a brazil nép, ma az utcákon szerte az országban támogatjuk az ügyészséget, a szövetségi rendőrséget és a brazil igazságszolgáltatást!", de hallani lehetett azt is, hogy "A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság PT. Moro Brasiília.". Lásd 'Sérgio Moro é tratado como heróiemmanifestaçãomBrasiília'

Época Negócios, 2016. március 13.

<https://epocanegocios.globo.com/Brasil/noticia/2016/03/sergio-moro-e-tratado-como-heroi-em-manifestacao-em-brasilia.html>.

¹¹ S. Rodas szerint: "Moro reconhece erro em grampo de Dilma e Lula, mas mantém divulgação", *Consultor Jurídico*, 2016. március 17. <https://www.conjur.com.br/2016-mar-17/moro-reconhece-erro-grampo-dilma-lula-nao-recua>.

¹² Mint például a 2016. június 13-i tüntetés során nyilvánosságra hozott feljegyzés, amelyben a volt bíró így fogalmazott: "Meghatódtam az úgynevezett Autómosó Hadművelet nyomozásának támogatása miatt. A nevemre tett utalások ellenére a brazil nép jóindulatának tulajdonítom a szövetségi rendőrség, a szövetségi ügyészség és az igazságszolgáltatás valamennyi joghatóságának részvételével folyó erőteljes intézményi munka eddigi sikerét (...) Nincs jövő a rendszerszintű korrupcióval, amely tönkreteszti demokráciánkat, gazdasági jólétünket és országként való méltóságunkat.". Lásd "Moro: é importante que as autoridades eleitas e os partidos ouçam a voz das ruas" *Época Negócios*, <https://epocanegocios.globo.com/Brasil/noticia/2016/03/moro-e-importante-que-autoridades-eleitas-e-os-partidos-oucam-voz-das-ruas.html>.

¹³ A feljegyzést nem az ügyészek vagy a Szövetségi Ügyészség nevében írják alá, hanem az "Autómosó munkacsoport" nevű szervezet, amely bár személytelen, mégis úgy tűnik, hogy a hivatalon belül önálló intézményként működik. Az egyik, 2017. május 11-én több újságban is megjelent közleményben a "Task Force" kizárja a Lula volt elnök védelme által a bűnügyi bírósági jegyzőkönyvekben bemutatott információkat, hogy biztosítsa a nyilvánosság tapadását az ügyészek és Moro bíró intézkedéseihez, amint az két évvel később a *The Intercept Brazil* beszámolóiból kiderül. In: "Depoimento de Lula teve 'diversas contradições', dizem procuradores" *Folha de S. Paulo*, 2017. május 11. <https://www1.folha.uol.com.br/poder/2017/05/1883172-depoimento-de-lula-teve-diversas-contradicoes-dizem-procuradores.shtml>.

¹⁴ Marcelo Bretas és Sérgio Moro bírák védelmében tett nyilvános feljegyzéseket, többek között a Dilma Rousseff elnök Lulával folytatott telefonbeszélgetésének lehallgatása során szerzett beszélgetések jogellenes nyilvánosságra hozatala alkalmából, lásd: "Nota pública da Associação dos Juizes Federais do Brasil em apoio ao juiz federal Sérgio Moro" *AJUFE*, 2016. március 16. <https://www.ajufe.org.br/imprensa/notas-publicas/6463-nota-publica-da-associacao-dos-juizes-federais-do-brasil-em-apoio-ao-juiz-federal-sergio-moro>; R. C. Veloso "Nota pública em defesa do juiz federal Marcelo Bretas".

AJUFE, 2017. október 24. <https://www.ajufe.org.br/imprensa/notas-publicas/9970-nota-publica-em-defesa-do-juiz>

és ANPR¹⁵. Egy ilyen széles körű mozgalom megszervezése valahogyan árnyékolta az Autómosó Hadműveletet, ami azt eredményezte, hogy kritikussait automatikusan "a korrupció védelmezőinek" tekintették. Nemrégiben maga Bolsonaro elnök mondta, hogy ha nem lett volna Moro volt bíró munkája, nem lett volna lehetséges a megválasztása¹⁶. Ezt a kijelentést megerősítve Bebianno, az elnökség korábbi főtitkára elmondta, hogy Guedes gazdasági miniszter és Bolsonaro bátyja a pénzpiacra, az elnökválasztás második fordulójára előtt felkérte Morót, hogy vezesse a minisztériumot, ha az akkori jelölt győzne¹⁷.

Pinto *et al.* (2019) szerint az Autómosó Hadművelet tagjai úgy mutatkoztak be a nyilvánosság előtt, mint a magánérdekektől megfosztott "erkölcsi és szellemi elit" tagjai, akik Brazília megmentéséért és újjáalapításáért felelősek. E szerzők szerint ez a jelenség összefügg a brazil középosztály történelmileg igazolható messianizmusával, amelyet például az 1920-as évek hadnagyi mozgalma képviselt¹⁸. Az igazságszolgáltatási elittről az autómosás korszakában az intellektuális felkészültség és az erkölcsi erény attribútumaira épülő nyilvános kép felépítése úgy tűnik, hogy Brazíliában megismétli azt a jelenséget, amelyet Garapon Franciaországban figyelt meg az 1990-es években (GARAPON, 1996, 53. o.). A bírák politikától való távolságtartásának deklarált céljában a bírák szándékát azonosította

---

[federal-marcelo-bretas](https://www.juizfederal.br/imprensa/notas-publicas/7510-nota-em-defesa-do-juiz-federal-sergio-moro); R. C. Carvalho, Nota em defesa do juiz federal Sérgio Moro *AJUFÉ* 2017. július 24. [ajufe.org.br/imprensa/notas-publicas/7510-nota-em-defesa-do-juiz-federal-sergio-moro](https://www.juizfederal.br/imprensa/notas-publicas/7510-nota-em-defesa-do-juiz-federal-sergio-moro).

¹⁵ Ezek között van olyan, amely a következőket rögzíti: "A Car Wash ügyészség teljesítménye technikai, teljes és mindenekelőtt köztársasági volt, mindig a tények megvilágítását keresve haladt előre, anélkül, hogy kiválasztotta volna és elkerülte volna, hogy bárki is legyen az. Brazília, ennek a munkának az erejével, amely példa arra, amit az ügyészség minden országban tesz, egyre inkább hisz a büntetlenség leküzdésében." Lásd J. R. Cavalcanti, "Nota de apoio ao PGR e à Força Tarefa Lava Jato" *ANPR*, 2016. augusztus 25. <https://www.amp.org.br/noticias/ler/idnoticia/14893>.

¹⁶ Bolsonaro szavaival élve: "Nem tudta megközelíteni a politikusokat, nem lehetett pártja, és valójában nem is volt. Ő a küldetését teljesítette. Ha az ő küldetését nem teljesítette volna jól, én sem lennék itt, így részben Sergio Morónak köszönhetjük azt, ami a brazil politikában történik". Lásd: "Bolsonaro diz que trabalho de Moro como juiz o levou à Presidência" *UOL Política*, 2019. november 08. <https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2019/11/08/bolsonaro-diz-que-trabalho-de-moro-de-moro-como-juiz-o-levou-a-presidencia.htm>.

¹⁷"Guedes chamou Sergio Moro para ministério antes do 2º turno, diz Bebianno" *UOL Política*, 2019. november 18. <https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2019/11/18/guedes-chamou-sergio-moro-para-ministerio-antes-do-2-turno-diz-bebianno.htm> szerint.

¹⁸ Luiz Werneck Vianna az *O Estado de São Paulo* című lapnak adott interjújában a bírák és ügyészek illuminista moralizmusában a hadnagykéhoz hasonló elemeket azonosított az 1920-as években. Megkülönböztette azonban, hogy a "köntösbe bújtatott hadnagynak" nem volt más tervük az ország számára, mint csupán egy "erkölcsi reform". Ld: W. Tosta 'Tenentes de toga comandamessabalburdiajurídica' *O Estado de São Paulo*, 20 December 2016 <https://politica.estadao.com.br/noticias/geral,tenentes-de-toga-comandam-essa-balburdia-juridica-afirma-cientista-politico,10000095549>.

hogy "az erény és a pártatlanság utolsó menedékének mutatkozzanak a képviselői által elhagyott köztársaságban".

3 A JOGÁSZSÁG, A TÚLZOTT BEFOGADÁS ÉS A JOGI ELITEK KÖZÖTT

A bírák és bíróságok politikai kérdésekben való megnövekedett befolyása a hazai hatalmi szinteken nem kizárólag brazil jelenség, és úgy tűnik, hogy a gazdasági és technológiai átalakulások államokra gyakorolt hatását követi. Ahogy Hirschl (2007, 212. o.) rámutat, az alkotmányozás globális kiterjesztése egy olyan elit gazdasági érdekeinek összefonódása mellett zajlott, amelynek politikai preferenciái között szerepelt az államok működésével kapcsolatos alapvető kérdések delegálása a bíróságok szűk terébe, mint a hegemon érdekek megőrzésének megfelelő stratégiája.

Ezt a jelenséget erősítette mind az institucionalista közgazdasági elméletek, mind a racionális választás hatása, amely a bírósági felülvizgálatra, mint a parlamentek ellentmondásos és széttagolt környezetében a konszenzus kialakításánál nagyobb kiszámíthatósággal és alacsonyabb gazdasági és politikai költségekkel járó lehetőségre mutatott rá, továbbá bizonyos politikai lehetőségeket elszigetelne a népi nyomástól. A neoliberalizmusnak a nemzeti piacok és az államok cselekvésének alapjaként való hegemon uralkodása alatt ez az alkotmányokban elfogadott intézményi konstrukció azt is jelentette, hogy az igazságszolgáltatásra ruházzák a megszorítások védelmének és a szociális jogok gyakorlásának korlátozását. Ez az egyik fő jellemzője Hirschl elemzésének, amely az alkotmány által irányított politikai rendszerek átmenetét vizsgálja a jurisztokrácia felé¹⁹.

A gazdasági és politikai válságok következtében a kormányok vezetésében bekövetkező jelentős változások gyakran tükröződnek a bíróságok jogértelmezésében és belső dinamikájában. Az igazságszolgáltatás és a bírák ilyen összefüggésekben történő tevékenységének átfogó megértéséhez azonban olyan elemzésre van szükség, amely figyelembe veszi az egyéb állami szereplőkkel, szervezetekkel, sőt nemzetközi vagy transznacionális szervekkel való kapcsolataikat (MCCANN, 2009, 838. o.).

Ez a forma különös jelentőségre tesz szert a világtársadalom perifériáján, ahol Brazília fekszik, mert strukturálja az egyenlőtlenséget és a mező pozícióját az elosztásban.

---

¹⁹ Az alkotmánybíróságok funkcióinak elemzését a jurisztokrácia szemszögéből lásd Pokol (2017).

gazdasági és szimbolikus tőkét, hogy meghatározzák, mely társadalmi csoportok lesznek dominánsak a viszonyrendszerben. Így, ahogy Bourdieu felismerte, az igazságszolgáltatási elitbe való bekerülés egyrészt legitimálja a kiváltságokat, másrészt megerősíti azoknak a pozícióját, akik meghatározzák e viszonyok politikai és jogi jelentéseit, függetlenül a lakosság részvételétől, akik együtt fognak élni ezek hatásaival (BOURDIEU, 2000, 2002).

Egy szervezett szakmai csoport által presztízsének és díjazásának előmozdítása érdekében alkalmazott stratégiák közé tartozik, hogy szolgáltatásainak társadalmi igényét nélkülözhetetlennek emeli ki (REID DOS SANTOS, 2008). Vagyis egy olyan diskurzus rendszerezése és fenntartása, amely képes elősegíteni a szakmai tevékenységük iránti keresletet, hogy az ilyen jellegű kommunikáció *kognitív* és *operatív* területének monopóliuma a szakmai csoport vagy vállalat ellenőrzése alatt maradjon. Ez magában foglalja először is a programok meghatározását, a fegyelmet és a vállalati etika elsajátítását a képzésben lévő szakemberek által a képzésük óta, másodsor pedig olyan cselekvési paraméterek meghatározását, amelyek megerősítik e szemantika szimbolikus tartományának monopóliumát, és megerősítik a megszerzésük érdemi jellegének társadalmi megítélését²⁰.

A közzolgálati jogi szakmák esetében, mint az igazságszolgáltatás és az ügyészség tagjai, a szakmai identitás megteremtését olyan elemek hatják át, amelyek lehetővé teszik e testületek tipikus uralkodó elitként való önképét. A komplex jogi nyelv messzemenő használata és a népi rétegektől való távolságtartása, a sajátos érvelési és retorikai képzettség, amely lehetővé teszi számukra, hogy a jog nyelvét informális helyzetekben is használják, a jogi normák jelentésének és hatályának kidolgozására vonatkozó kompetencia, a tagok, különösen a csúcs és a választott politikai hatalom közötti közelség, az igazságszolgáltatás mozgósítására, a törvények értelmezésére és a bírósági eljárásokról való döntésre vonatkozó pozíció kizárólagos jellege, és végül a homogén érdekek, amelyek elősegítik a bázis és a csúcs tagjai közötti belső szolidaritást a

²⁰ Úgy tűnik, hogy ez az érv Brazíliában csak korlátozottan érvényesül. A szövetségi végrehajtó hatalomban betöltött pozíciók kiválasztási folyamatainak és javadalmazásának elemzése alapján F. Fontainha et. al. arra a következtetésre jutott, hogy a brazil jogi karrieres esetében nincs érdemi összefüggés a tudományos fokozat és a fizetés között. Az adatok szerint a doktorok körülbelül 20 százalékkal kevesebbet kerestek, mint az alaplómások, a mesterek pedig a középiskolai közalkalmazottakéhoz hasonló fizetést kaptak (FONTAINHA et al., 2015, 692-693. o.).

a rendszer a jelek szerint az igazságügyi elit számára bőséges társadalmi hatalmi erőforrásokat biztosít, amelyek viszonylag sokkal jelentősebbek, mint a többi szakmai csoport számára rendelkezésre álló erőforrások.

Bár a magisztrátus érdekei és ideológiái széttöredeztettek, a bírák és a bírói kar autonómiáját és függetlenségét egy sor olyan tényező konstruálja, amelyek közé tartozik, hogy tagjai között olyan *habitus van, amely* képes maximalizálni osztályérdekeiket a saját jogi nyelvük használatával és magához a bírói karhoz való könnyebb hozzáféréssel. A más társadalmi szereplőkkel, tiltakozó mozgalmakkal, a médiával, pártokkal, politikai képviselőkkel és azok ideológiai áramlataival való szövetségek szintén nagyon fontosak a szakmai csoport követeléseinek sikere szempontjából, különösen akkor, ha az igazságszolgáltatás erősen átpolitizált (BAKINER, 2016, p. 131-158). Az ilyen szövetségekben a pártatlan és politikamentes tagokból álló testület hírneve és nyilvános megítélése nagyon értékes érték.

A jogászok és bírák által létrehozott szövetségek, valamint a bírói döntésekre és a politikai játékokra gyakorolt hatásuk megértéséhez a bírói kar érdekeinek azonosításán alapuló szociológiai perspektívára van szükség. Ha a bírák, a társbírák és a miniszterek által élvezett kiváltságos helyzetet a szakirodalom már ésszerűen megmagyarázni látszik (DA ROS, 2015; CARVALHO, 2017; ZAFFALON, 2017; RAMOS *et al.*, 2019), a bírósági az ország politikájából még mindig hiányoznak azok a vizsgálatok, amelyek átfogóan feltárják azokat a kapcsolati mechanizmusokat, amelyek az igazságszolgáltatás tagjait és más politikai szereplőket összekötik, hogy leírassuk, hogyan aktiválódnak és visszhangzanak ezek az informális mechanizmusok mind a parlamenti tanácskozásokban, mind a bírósági tárgyalásokon.

A rendelkezésre álló adatok ismeretében és a szóban forgó érdekek összefonódásának megfigyelése - egyrészt a funkcionális előjogok és jövedelmi előnyök bővítése, másrészt egy adott bírói döntés kívánt politikai eredménye - azonban megerősíti azt a hipotézist, hogy a bírói és a politikai elit közötti *ösztönzők cseréjének struktúrája* az érdekek konvergenciájának kedvez a status quo fenntartása érdekében. Ez az egyik olyan tengely, amelyen a két csoport garantált állandósága az uralkodói és uralkodó osztály pozícióiban, amely a Neves által használt túlintegráltság fogalmát jellemzi, megszilárdul (NEVES, 1994).

A túl- és alulintegráció fogalmán keresztül jól elemezhetőek az igazságügyi és a

Neves szerint az alulintegráltak továbbra is a jogrendszer előnyeitől függenének, anélkül azonban, hogy elérnék azokat, de nem zárják ki őket a rendszerből.²¹ Az alulintegráltak befogadását tehát az indokolja, hogy alá vannak vetve a marginalizált integrációjukra jellemző kényszerített korlátozásoknak, mert bár nincsenek meg a jogaik gyakorlásához szükséges feltételek, nem mentesülnek az állam iránti kötelezettségeik teljesítése alól, mert annak büntető struktúrái túlhatalmazták őket.

A lakosság széles rétegeinek alulintegráltsága a túlintegráltak kiváltságainak fenntartásával jár együtt, az állami bürokrácia kifejezett támogatásával. Ez az a feltétel, amely az egyenlőségi rendszerrel összeegyeztethetetlen privilégiumok megőrzése érdekében a jog megfelelő működésének akadályozását "intézményesíti", az egész társadalom finanszírozásával. Kiderül, hogy - bár Neves nem vizsgálta kimerítően az empirikus tervben - az alkotmányosan meghatározott jogtulajdonhoz való hozzáférésben az ilyen túlintegráltság hatásai egy sajátos szelektivitásnak engedelmessé válnak, mivel a túlpolgárok kisajátítják a normatív diskurzust, amikor az ő érdekeik forognak kockán, de elvetik azt, ha politikai és gazdasági érdekeik halmaza alkotmányos korlátokba ütközik. Az alkotmányszöveg tehát nem szabályozza a "hatalom "tulajdonosainak" igazságszolgáltatási és politikai cselekvési és tapasztalati horizontját, hanem olyan, mint egy ajánlat, amelyet az érdekek halmazától függően felhasználnak, nem használnak fel vagy visszaélnak vele" (NEVES, 1994, 261. o.).

Anélkül, hogy figyelmen kívül hagynánk az ország több mint tizennyolcezer bírāja között fennálló nagyfokú összetettséget és ideológiai-politikai széttagoltságot²² , de megfigyelve azokat a politikai és jogi árnyalatokat, amelyek áthatják a bírák szakmai csoportjának elitje és a hagyományos politika közötti kapcsolatokat, elmondható, hogy az érdekek konvergenciája lehetővé teszi, hogy mindkettőt a túlintegrált elitek közé soroljuk (FORNARA *et al.* , 2018).

²¹ Neves konstrukciója a rendszerszemlélet befogadás fogalmán alapul, amelyet eredetileg a lakosoknak a funkcionális rendszerekbe való bevonásaként fogtak fel, és a szociális jóléti állam az ilyen bevonás kiterjesztője. Így az inklúzió "hace referencia de un lado, al acceso a estas prestaciones y, de otro, a la dependencia que estas van a tener los distintos modos de vida individuales" (LUHMANN, 1993, 47-48. o.). Amellett, hogy a szubjektum autonómiájához kapcsolódik, a végén a befogadás fogalma egyúttal a kirekesztés által feltételezettként és kondicionáltként is megjelenik, és a befogadás/kizárás kétoldalú forma. A befogadás kirekesztést eredményez, és ez a probléma akár a funkcionális differenciálódás primátusát is veszélyeztetheti (LUHMANN, 1998, 620. o.).

²² Conselho Nacional de Justiça (Nemzeti Igazságszolgáltatási Tanács). Justiça em Números 2019 (2019) https://www.cnj.jus.br/wp-content/uploads/conteudo/arquivo/2019/08/justica_em_numeros20190919.pdf.

Neves javaslatát kibővítve rámutat arra, hogy az egyének társadalmi rendszerekbe való bevonásával kapcsolatos problémák, valamint a szakmai csoportok döntéshozatali és a status quo fenntartásában betöltött szerepe az *elitek* és a *társadalmi osztályok* közötti kapcsolatról szóló vitához vezet, különösen a periférikus környezetben, mivel ezek az elitek kihasználhatják a törékeny normatív struktúrákat, ami hozzájárul a lakosság tényleges és tömeges kirekesztéséhez. Marx írásainak (MARX, 1960; MARX, 2008) mélyreható ismertetésére itt nem kerülhet sor, de érdemes rámutatni, hogy azok a "társadalmi osztályt" a politikai és gazdasági meghatározottságok ambivalens, nem statikus kapcsolataként mutatják be, vagyis a társadalmi megosztottság középpontjában álló, a gazdaságból levezetett pozíció és a politikai küzdelem között (BACHUR, 2009, 197. o., 208. o.). Marx számára még mindig létezik egy ellentét a proletariátus és a burzsoázia között, valamint az igény a felszabadulásra ezen ellentét valódi mozgása által, hogy az ember mint szubjektum önmegvalósíthassa magát.

A társadalmi osztály fogalma akkor is alkalmazható, ha nem a marxi álláspontot képviseljük.²³ A világtársadalomban erőforrásokkal és hatalommal rendelkező ágazatok, amelyek elég erősek ahhoz, hogy döntéseket kényszerítsenek ki, a rendszerszintű befogadás, az intézményi átrendeződések és az anyagi engedmények révén irányítják a társadalom más ágazatait ért sokkhatásokat. Marx elképzeléseivel ellentétben valójában léteznek olyan kommunikációs szinterek, amelyekben a befogadás nem olyan rögzített elemekből fakad, mint a társadalmi osztály vagy a születési hely: követelményeik magukból a kommunikációs szinterekből erednek. Például ahhoz, hogy a szereplők beilleszkedjenek a jogrendszerbe és relevanciát szerezzenek, el kell sajátítaniuk a speciális jogi nyelveket és technikákat. Úgy tűnik, hogy az osztályharc egyrészt olyan különböző társadalmi csoportokat foglal magában, amelyeknek nincs privilegizált történelmi alanyuk, és amelyek egymás között harcolhatnak, és nem férnek hozzá a rendszerszintű előnyök pozitív oldalához vagy az anyagi erőforrásokhoz, másrészt olyan szektorokat, amelyek anyagi és rendszerszintű erőforrásokkal rendelkeznek. Alapvetően a peremvidékeken, tekintettel az erőforrásokra való abszolút szükségükre, a befogadásért folytatott küzdelemről van szó: nemcsak a rendszerekbe való beilleszkedésért (társadalmi integráció), hanem az alapvető anyagi erőforrásokért is.

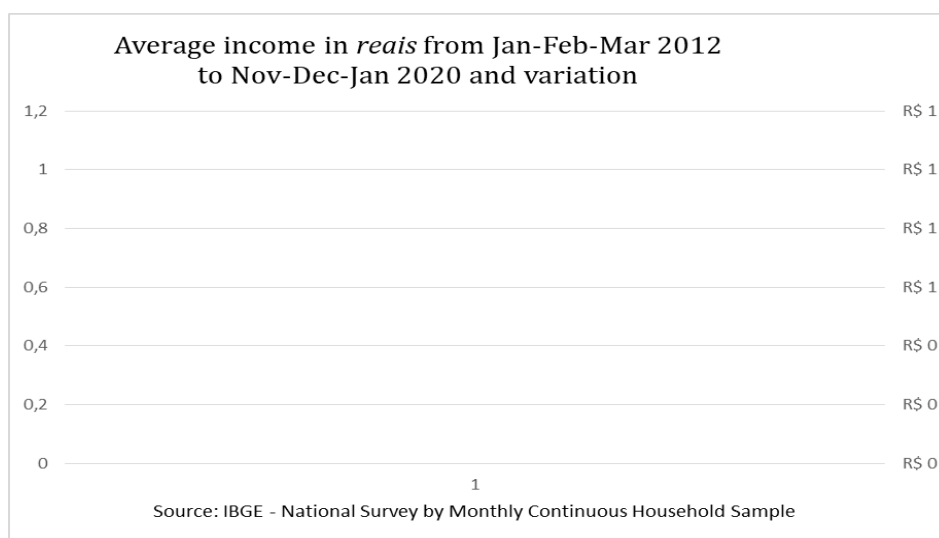
---

²³ Lásd Perissinoto *et al.* (2009, 258. o.) és Luhmann (1985). Mivel a társadalmat és az erőforrások és lehetőségek átcsoportosításának kérdését a rendszerszintű és funkcionális logikában porrá zúzza, és mivel azt állítja, hogy a

társadalmi rendszerek a problémák megoldására és az erőforrások megszerzésére szolgáló mechanizmusok, és nem az elosztás szabályozásáért felelősek (ezért a binomiális befogadás/kizárás kétoldalú forma, lásd BACHUR, 2009), a "funkcionális differenciálódás" a rendszerszemlélet fogalma, amely szerint az "osztályharc" létezésének megfigyelése semlegesül.

A periférikus kontextusokban olyan csoportok alakulnak ki, amelyek nagyon egyenlőtlenül koncentrálnak a szimbolikus és anyagi erőforrásokat, és saját hasznukra blokkolják a rendszerszintű és funkcionális folyamatokat. Így az ágazati elitiek az uralkodó osztályok érdekeit szolgálhatják, ami a status quo fenntartását jelenti. Mivel nem függenek mereven az olyan tényezőktől, mint a születés és a pozíció, a jogi terület elitjei képesek kiterjeszteni igényeiket a korrump racionalitásokra, hogy erőforrásokat, intézményi és anyagi előnyöket halmozzanak fel. Így Brazíliában a jogi mező elitjeinek támogatása a tőke birtokosai felé történő elosztási átrendeződésnek kedvezett olyan intézkedésekben, mint a munkaügyi és társadalombiztosítási reformok, az adókról való lemondás és a befektetőknek nyújtott jogi privilégiumok (COSTA, 2019).

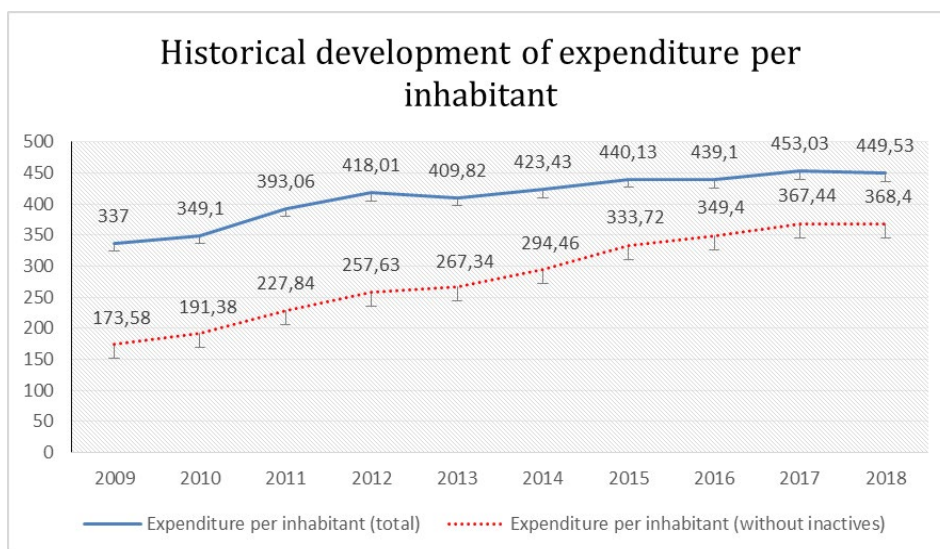
Annak a hipotézisnek, hogy a bírói és a politikai elit érdekeinek korrelációját hogyan vezérli az osztálykritérium, fontos bizonyítéka a bírák átlagjövedelmének növekedése a gazdasági válság kezdete óta, szemben a hivatalos adatok szerint stagnáló, sőt egyes ágazatokban csökkenő átlagos munkajövedelmek helyzetével, ami az egyenlőtlenséget mélyíti²⁴. Valójában a munkajövedelemmel rendelkező személyek által kapott összes munka reálátlagjövedelem mindössze 0,1 százalékkal (3 brazil *real*) változott 2014 és 2019 között²⁵. Továbbá, az átlagos munkajövedelem 2012 első negyedéve és 2020 januárja közötti változását megfigyelve, 2014 második negyedéve és 2016 második negyedéve között csökkenés igazolható:

²⁴ A brazil munkavállalók 50 százalékának havi jövedelme 2018-ban 820 brazil *real* volt, ami kevesebb, mint egy minimálbér - derül ki a Brazil Földrajzi és Statisztikai Intézet (IBGE) folyamatos háztartási mintavételen alapuló országos felméréseinek (PnadC) adataiból. Lásd IBGE (2018).

²⁵ Az IBGE (2020) szerint.

Ezzel szemben a Brazil Nemzeti Igazságszolgáltatási Tanács (Conselho Nacional de Justiça) 2019-es Justice in Numbers (Igazságszolgáltatás számokban) című jelentése szerint 2018-ban az országban 18 141 bíró (4 százalék) volt az igazságszolgáltatásban dolgozó 450 175 fő között. A jelentés rámutat, hogy az igazságszolgáltatás költségvetésének 90,8 százalékát a személyzet - beleértve a közalkalmazottakat, a kiszervezett munkavállalókat és a gyakornokokat is - fizetésére fordítják, és az átlagos havi díjazás költsége bírónként körülbelül 46,8 ezer R\$. Az alábbi grafikonon látható, hogy az inaktívak díjazását figyelmen kívül hagyva az igazságszolgáltatással kapcsolatos egy lakosra jutó átlagos kiadások összege az elmúlt tíz évben több mint kétszeresére nőtt, a 2009-es 173,58 R\$-ról 2018-ban 368,40 R\$-ra:

A fenti adatok bizonyítékkul szolgálnak arra a hipotézisre, hogy a jogi terület ágazati elitjei követik azt a klasszicista logikát, amely a periférikus államok politikáját irányítja, és gazdasági és intézményi válság idején elosztási átrendeződéseket idéz elő, hogy fenntartsák vagy bővítsék juttatásaikat²⁶ és hangsúlyozzák a vagyon koncentrációját, miközben csökkentik a többi fizetett dolgozó jövedelmét "a tőke, a fehérek, a milliomosok és a kialakult középosztály" (COSTA, 2019, 523. o.) javára, akikkel együtt a Car Wash bírái és ügynökei maguk is

²⁶ Ezt a hipotézist szemléltető példa lehet a 25 milliárd R\$-os negatív növekedés, amely az alábbiakra gyakorolt 25 a költségvetést, a kormány által 2015 júliusában, Rousseff leváltása előtt - a kiszámítható politikai költségek és a már a Temer-kormány által 2016 júliusában tett engedmények mellett - 41,5 százalékos emelést a munkavállalóknak, majd 2018 novemberében 16,38 százalékos emelést a bírácoknak. Ebben az időszakban a GDP 2016-ban 3,31 százalékkal csökkent, 2017-ben és 2018-ban pedig csak 1,06 százalékkal, illetve 1,12 százalékkal nőtt. Lásd "PIB do Brasil: histórico e evolução em gráficos" *Gazeta do Povo*, 2019. április 24. <https://infograficos.gazetadopovo.com.br/economia/pib-do->

fenntartani a "választási rokonságot", elfoglalva egy olyan helyet, amely 1964-ben a katonaságé volt.

(ANDERSON, 2019).

Emiatt, és követve azt a módszertani utasítást, hogy a politika osztályjellegű reprezentációjának az elit vállalatok sajátos érdekeinek és egy adott társadalmi osztály szélesebb körű érdekeinek összefonódásán alapuló esetleges összefüggéseit kell megfigyelni (PERISSINOTO; CODATO, 2009), a jogászok és bírák szerepének elemzése a Car Wash művelet lebonyolításában és a 2014 utáni Brazília válságát tápláló korrupcióellenes retorika felépítésében azt kellene, hogy megvizsgálja, hogy az igazságszolgáltatás és a hagyományos politikai rendszer egyes tagjai közötti quid pro quo milyen kölcsönös előnyöket eredményezett a válságban és következésképpen az általa okozott demokratikus instabilitásban.

4 A JOGI FORMÁK INSTRUMENTALIZÁLÁSA ÉS A DEMOKRÁCIA SZÉTESÉSE AZ ORSZÁGBAN 2014 UTÁN

A politikai szereplők általában az emberi jogok, az alkotmány és a demokrácia szemantikájához folyamodnak versengve, hogy legitimálják cselekedeteiket (PALMA, 2019, 30. o.). Erős normatív struktúrák esetén ez az erőforrás azt eredményezheti, hogy az ágenseknek kötődniük kell az alkotmányos normákhoz, az emberi jogokhoz és a demokratikus elvekhez. Ilyen helyzetekben a jog tehát korlátozhatja a saját belső struktúráján alapuló racionalitásokat (FISCHER-LESCANO *et al.*, 2013, 375. o.).

Vannak azonban olyan esetek, amikor a normatív struktúrák nem elég erősek, és a szemantikát a nem demokratikus célok eléréséhez hasznos homlokatként alkalmazzák. Ezekben a helyzetekben két stratégia igazolható: az elsőben a politikai rezsimek látszólag megerősíthetik a modern alkotmányosság szemantikáját azáltal, hogy egy új alkotmány kihirdetését szorgalmazzák, amely azonban antidemokratikus, partikuláris és emberiségellenes rendelkezéseket tartalmazna, ahogyan ez Magyarországon Orbán alatt történt (MÜLLER, 2016, 41. o.). Egy másik stratégiát alkalmazva az olyan politikai rezsimek, mint a 2014 utáni Brazíliában, nem támogathatják egy új alkotmány kihirdetését, hanem inkább a demokratikus alkotmányosság és az emberi jogok alapjaival ellentétes döntéseket és normákat fogadnak el, amelyeket ennek ellenére a

az alkotmánynak megfelelőnek. Az alkotmány mindkét esetben nem normatív struktúraként, hanem csak az alkotmányellenes kormányzás számára hasznos homlokzatként működik.

Az alkotmányellenes cselekmények megismétlődésével és az ilyen cselekmények - többek között az alkotmánybíróságok általi - gyenge bírósági ellenőrzésével az alkotmányból eredő normatív elvárások fokozatosan erodálódtak, és a jogi formákat instrumentalizálták. Ezek a folyamatok viszont az állami igazságszolgáltatás és igazgatás különböző területein a jog nem demokratikus felhasználására ösztönöznek, ami az alkotmány növekvő torzulásának spiráljában a jogi és politikai struktúrákat még törékenyebbé teszi. A gyengébb intézmények éppen az ellenkező hatást váltják ki, mint amire a brazil jogi szereplők állítólag törekedtek, mivel kedveznek a nem állami hálózatok - köztük a nemzeti vagy nemzeti bünszövetkezetek - kialakulásának és megerősödésének (MASCAREÑO *et al.*, 2016). Megfigyelhető tehát, hogy az ágazati elitek a térnyerésre áhítozva kihasználják a gyenge politikai és jogi normatív struktúrákat, és tovább gyengítik azokat, ami elősegíti a demokratikus folyamatokkal nem törődő vagy a közös bűnözéshez kapcsolódó elitek megjelenését.

A jog instrumentalizálása a jelek szerint az erkölcsnek mint minden más társadalmi területet irányító tényezőnek a retorikájában nyilvánul meg (NASSEHI, 2017). 2014 óta a moralizáló diskurzusok beavatkozása az alkotmányos dinamikába skálázódott, amely stratégiát a jobboldali szereplők intenzíven alkalmazták. A 2. témakörben bemutatott jogdogmatika moralizálása jól illusztrálja ezt. 2018-ban, hónapokkal a választási kampánya előtt, amelynek mottója a "Brazília mindenek felett, Isten mindenek felett" volt, az akkori jelölt, Bolsonaro azt mondta, hogy Lula szavazóinak "mocskot kellene enniük", hogy az akkori "petralhada"²⁷ -t le kellene lőni, és hogy a volt elnök egy csavargó, egy gazember és egy bandita volt.²⁸ Bolsonaro pártjának 2019-es alapító kiáltványában azt állította, hogy azért létezik, hogy "megszabadítsa az országot a tolvajoktól, az okosoktól,

---

²⁷ A fordító megjegyzése: A *Petralhada* a *petralhák* csoportjára utal, amely a *petista* (a Munkáspárthoz (PT) kötődő emberek) és az *Irmãos Metralha* (a Beagles testvérek, a Donald Kacsá-univerzum híres tolvajai, akik a kapitalista Dagobert bácsi vagyonával próbáltak jövedelemelosztási politikát folytatni) összevonásával létrehozott, "tolvajokat" jelölő becsmélő kifejezés.

²⁸ Lásd Casado *et al.* (2018), "PT vai ao STF contra Bolsonaro por vídeo em que ele defende 'fuzilar a petralhada'" *Folha de S. Paulo*, 2018. szeptember 3. <https://www1.folha.uol.com.br/poder/2018/09/pt-vai-ao-stf-contra-bolsonaro-por-video-em-que-ele-defende-fuzilar-a-petralhada.shtml>, és Lavezo, "Bolsonaro critica inclusão de Lula em pesquisas eleitorais". e chama ex-presidente 'vagabundo', 'malandro' e 'bandido'" *G1*, 24 Október 2018

<https://g1.globo.com/sp/sao-jose-do-rio-preto-aracatuba/noticia/2018/08/24/em-terceiro-dia-de-campanha-pelo-interior-de-sp-bolsonaro-faz-carreata-e-caminhada-pelas-ruas-de-sao-jose-do-rio-preto.ghtml>

demagógok és árulók" egy olyan országban, amelyet "a korrupció és az erkölcsi romlás mézárolt le a jó szokások és a jó szokások ellen".

A Car Wash tagjainak tettein alapuló fontos diskurzusok és politikai gyakorlatok révén 2014-től kezdve a média számos ágazata és a tiltakozók nemcsak a megválasztott politikusokat, hanem az összes létező politikai pártot is tömegesen bűnözőnek vagy csalásban részt vevőnek bélyegezték. A politika és a jog moralizáltságának és a gyenge normatív struktúráknak a mértéke olyan mértékű volt, hogy az ország védelme nevében még az emberi jogok, az alkotmányjog és a demokrácia szemantikáját is időnként elvetették.

Úgy tűnik, hogy egy másik elem megerősíti azt a harcias moralizmust, amelyet Brazília újjáalapításának vállalkozói a "korrupció elleni harc" révén építettek be. Az evangéliumi képviselők és különösen a neopünkösdzizmushoz kötődő ágazatok képviselőinek fokozatos politikai eskalációja megerősítette a vallási erkölcsiség és a jogokról és a politikai képviseletről szóló nyilvános vita közötti szövetséget. Ez a megerősödés látható az evangélikus frakció megnövekedett képviseletében a brazil kongresszusban²⁹, amely most már hajlandóbb foglalkozni konzervatív programjával, mivel a politikai feltételek kedvezőbbek. Ugyanakkor a jogi terület és elitjének e mozgalomhoz kapcsolódó belső vitáit kezdte befolyásolni az evangélikus áramlatok politikai felemelkedése.

Korábban kevésbé volt releváns az ügyészség és a bírói kar tagjainak közmegítélése szempontjából egy úgynevezett szekuláris államban, az igazságszolgáltatás csúcsán kulcspozíciókra esélyesként keringő személyek bemutatása az evangéliumi hithez kapcsolódott, néhány példa erre: Deltan Dallagnol ügyész³⁰, Marcelo Bretas szövetségi bírósági³¹ és André Mendonça főügyész³².

²⁹ A 2018-as választásokkal az evangélikusok 90 parlamenti képviselővé váltak, a képviselők és szenátorok között, és delegációjuk többsége támogatta Jair Bolsonaro megválasztását. Lásd L. Marini, "Renovada, bancada evangélica chega com mais força no próximo Congresso" *Congresso em Foco*, 17. 2018. október <https://congressoemfoco.uol.com.br/legislativo/renovada-bancada-evangelica-chega-com-mais-forca-no-proximo-congresso/>.

³⁰ A közösségi oldalakon közzétett profiljában ez az ügyész általában "Jézus szolgájaként" azonosítja magát, és Robson Dias szerint "a Paraná fő baptista egyházai által gyakorolt hűvös fundamentalizmus reklámarcává vált", amely szerepet ügyészként is betölt, és amelyen keresztül evangélikus környezetben népszerűsítette a Tíz intézkedés a korrupció ellen elnevezésű programot, és folytatta az erkölcsi reformok előmozdítását az országban. Lásd Santos Dias, "O avanço do fundamentalismo nas igrejas protestantes históricas do Brasil" *Le Monde Diplomatique*, 2018. október 01. <https://diplomatie.org.br/o-avanco-do-fundamentalismo-nas-igrejas-protestantes-historicas-do-brasil>.

Ez egy olyan mozgalom, amely megfelel Jair Bolsonaro nyilatkozatának, amely szerint egy "rettenetesen evangélikus" profilú minisztert akar kinevezni a Legfelsőbb Bíróságba, ami viszont megerősítette a Brazil Evangélikus Jogászok Szövetségének lobbiját³³.

A korrupció elleni küzdelemről szóló, az evangéliumi vallásosság által áthatott moralista diskurzusnak és a korrupció néhány fő képviselője által használt jogi nyelvnek ez a konvergenciája lenne az egyik olyan elem, amely a "jogi vállalkozók" "erkölcsi vállalkozókká" való átalakulásáért felelős (ALMEIDA, 2018). A jognak az erkölcs által történő instrumentalizálása táplálja az alkotmányellenes intézkedések megerősödését, és elmélyíti a brazil politikai és intézményi válságot, előkészítve az utat az antidemokratikus politikai mozgalmak felemelkedésének. Egyrészt a jogászok az államgépezetet és a nyilvánosságot arra használják, hogy delegitimálják a képviseleti demokratikus politikát³⁴. Másrészt a bírói elit tagjai a politikai karrier, a tanácsadói tevékenység és az előadások előmozdítása révén gazdaságilag is hasznot húznak a demokratikus korrózióból, és választási rokonság van a bírói elit és a pénzügyi szektor között.

Ebben az összefüggésben a demokratikus képviseletet jellemző felhatalmazási formák, mint például a szavazás, a visszahívás, a népszavazás és a demokratikus tiltakozások teret veszítenek. Ezek a lakosság számára a politikai döntésekben való részvétel eszközei, és a mások nevében hozott témákat viszik be a nyilvános vitákba (MIGUEL, 2013, 121-122. o.). Ha az olyan fogalmak, mint a patriarchalizmus és a perszonalizmus a társadalmi elitek partikularizmusát illusztrálták a képviselt lakosság kárára (NEVES, 1992; SOUZA, 2003), ami erősíti a kirekesztési folyamatokat (LUHMANN, 1998, 169. o.; NEVES, 1992, 2007), az instrumentalizáció

---

³¹ Ez a bíró gyakran idézi a Bibliát a határozataiban. Lásd I. Nogueira *et al.* (2017) "Juiz da Lava Jato no RJ se destaca por penas duras e religiosidade" *Folha de S. Paulo*, 15 febrúár 2017

<https://www1.folha.uol.com.br/poder/2017/02/1858829-juiz-da-lava-jato-no-rj-se-destaca-por-penas-duras-e-religiosidade.shtml>

³² C. Rezende *et al.* (2019) szerint: "Mendonça, o "terrivelmente evangélico" que disputa indicação ao STF" *Uol Política*, 2019. július 10. <https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2019/07/19/mendonca-o-terrivelmente-evangelico.htm>.

³³ C. Zanatta (2019) szerint: "Grupo de juristas evangélicos fundado por Damares amplia lobby no governo" *Exame*, 2019. június 22. <https://exame.com/brasil/grupo-de-juristas-evangelicos-fundado-por-damares-amplia-lobby-no-governo>.

³⁴ C. Zanatta (2019) szerint: "Grupo de juristas evangélicos fundado por Damares amplia lobby no governo" *Exame*, 2019. június 22. <https://exame.com/brasil/grupo-de-juristas-evangelicos-fundado-por-damares-amplia-lobby-no-governo>.

a jogi formák miatt a képviselet, a részvétel és az ellenőrzés amúgy is törékeny mechanizmusai erkölcsileg használhatatlanná váltak.

5 KÖVETKEZTETÉS

A politikai játszma moralizálásával és kriminalizálásával a jogászok és a bírák mozgalmi hozzájárultak a brazil politikai és intézményi válság elmélyüléséhez. Valójában a demokratikus rendszert alárendelték egy moralizáló logikának, és illegális cselekményekre került sor, beleértve az elnök leváltását következetes jogi vagy politikai indíték nélkül (ANDERSON, 2016; ANDERSON, 2019), egy olyan folyamatot, amelyet a Car Wash akciók indítottak el, és amelyet a teljes politikai osztály ellen irányuló és globális kontextushoz kapcsolódó tiltakozások tápláltak (ALONSO, 2017, 50. o.). Az ország újjáalapításának és a korrupció elleni állítólagos küzdelem retorikájával az ilyen közhivatalnokok a nem jogi környezetben diskurzusokat és nyilvános feljegyzéseket produkáltak, és eltorzították a büntetőügyekben megállapított jogi és jogalkalmazói szabályokat.

A 2014 utáni Brazíliában a jogi szféra elitje anyagi hasznot húzott az alkotmányos és demokratikus előfeltételek korróziójából, amint azt a 2. témakörben bemutattuk, ami bizonyítja a tevékenységük és a tőketulajdonosok érdekei közötti kapcsolatot. A gazdasági és politikai válság idején ezek az elitek szövetkeztek az uralkodó osztályokkal, hogy az új elosztási szabályok fenntartsák saját előnyeiket. Ennek érdekében igénybe vették az államgépezetet, eltorzították a jogi dogmatikát és moralizálták a nyilvános vitát, hozzájárulva a demokrácia eróziójához a korrupció elleni küzdelem nevében. Rendszerszintűen azt mondhatjuk, hogy a jogi, politikai és demokratikus kódexeket korrumpálták, hogy ezeket a célokat elérjék.

A jog és az erkölcs összekeverésével a brazil bírák és jogászok jelentős része aláásta a jogi dogmatika demokratikus alapjait. A jogi és politikai dinamika moralizálása és leegyszerűsítése nemcsak barátokra és ellenségekre osztja a társadalmat, hanem megteremti a reprezentatív pártrendszerrel nyíltan ellentétes politikai erők felemelkedésének feltételeit is (NASSEHI, 2017, 547. o.). Mint láttuk, a jog és a politika intenzív moralizálása, amely a jogi formák instrumentalizálásához vezetett, három súlyos és tartós következményt generált, amelyek komplex módon kapcsolódnak egymáshoz: 1) *a válság elmélyülése*

a maga a politikai rendszer által produkált stabilizációs kísérletek szisztematikus támadásával, megkérdőjelezhető jogi technikák alkalmazásával és a nyomozások tartalmának illegális kiszivárogtatásával; 2) a politikai kisebbségek alapvető jogaival bevallottan szemben álló, *autoriter rezsim felemelkedésének feltételeinek megerősítése a szavazáson keresztül*, ami a lakosság politikai rendszerbe vetett hitetlenségét táplálta; 3) *magának a jogrendszer intézményeinek szabad működésével szemben ellenséges környezet megteremtése*, amelynek közvéleményben kialakult képét magával az igazságszolgáltatással szembeni bizalmatlanság növekedése következtében a korrupcióval való összejátszással hozták összefüggésbe.

Másrészt nem lehet nem kiemelni a politikai rendszer azon szereplőinek, pártjainak és egyéb összetevőinek felelősségét, amelyek hozzájárultak ehhez a helyzethez, és a nyilvános vita moralizálásával és a jog instrumentalizálásával teret adtak a politika bitorlásának. Ha a demokráciák reprezentativitásának válsága tagadhatatlanul globális jelenség, Brazíliában a hatásai még kifejezettebbek. A képviselőkkel és intézményekkel szembeni általános bizalmatlanság termékeny forogatókönyvre talál, amelyet a városi erőszak, a társadalmi piramis legfelső 1%-ának nagyon magas jövedelemkoncentrációja, valamint az alapvető közszolgáltatásokhoz való hozzáférés terén tapasztalható mély egyenlőtlenségek táplálnak. Ezekben a strukturális körülmények között háromféle szemantika keveredik, és bár ezek különböző időpontokban versenytársak lehetnek, hozzájárulnak ahhoz a felfogáshoz, hogy egy politikusok - legalábbis hivatásos politikusok - nélküli politikai rendszer jobban működik.

Az első és talán legnépszerűbb közülük az evangélikus egyház neopünkösdi szektorai által támogatott *mágikus és vallásos*, amely jelentős politikai és választási sikereket ért el, és bár a leghagyományosabb pártok és politikusok összes quid pro quo klientelista jellegzetességével rendelkezik, pragmatikus célú politikai és teológiai beszédével elhatárolódik ettől a képzettől.

A második szemantika, amely a válság kontextusában különös vonzerővel bír, a *technikai és jogi szemantika* volt, amelyet a Car Wash nyomán népszerűsítettek, és amely továbbra is erős a városi középosztályból származó támogatói körében, vagy állítólagos technikai és apolitikus jellege miatt, amelyet a liberális és illuminista vonal és a jogállamiság retorikája támogat, vagy pedig azért, mert hisznek abban, hogy a meritokrácia és a jogi diskurzus továbbra is megvédheti a relatíve

kiváltságos helyzetük az elosztási konfliktusban a pénzügyi elit nyomása és a legszegényebb réteg követeléseivel okozott jövedelemcsökkenéssel szemben.

Végül az az alternatíva, amelyet itt *tekintélyelvűnek és katonai jellegűnek* nevezünk, és amelynek legerősebb kifejeződése a köztársasági elnök és gyermekeinek személyeskedése az intézmények - különösen a Kongresszus, a Legfelsőbb Bíróság és a sajtó - elleni gyakori támadásaikban, és amely nem habozik a politikai kommunikációjában a rendszer bezárásának lehetőségét a polgári szabadságjogok következetes korlátozásával beilleszteni. Bár ez a szemantika körülveszi a végrehajtó hatalom vezetőjét, támogatói úgy tűnik, hogy egyes tiltakozásokban és a közösségi hálózatokban szétszórtabbak. Végezetül, bár kétségek merülnek fel a rendőrség és a fegyveres erők valódi támogatását illetően, nem lehet tagadni, hogy ez mennyire aggasztó a demokratikus intézmények és a jogok gyakorlása szempontjából Brazíliában.

HIVATKOZÁSOK

ALMEIDA, F. As Elites da Justiça: instituições, profissões e poder na política da justiça brasileira. **Revista de Sociologia e Política**, v. 22, p. 77-95, 2014.

ALMEIDA, F. Os Juristas e a Política no Brasil: permanências e reposicionamentos. **Lua Nova**, 97, p. 213-250, 2016.

ALMEIDA, F. Empreendedores jurídicos como empreendedores morais. Combate à corrupção e moralização da política brasileira. **Nueva Sociedad**, p. 84-99, 2018. júl. 2018.

ALONSO, A. A política das ruas: protestos em São Paulo de Dilma a Temer. **Novos Estudos**, p. 49-58., 2017. jún. jún.

Anderson, P. Válság Brazíliában. **London Review of Books**, v. 38, n. 8, p. 15-22, 2016.

Anderson, P. Bolsonaro Brazíliája. **London Review of Books**, v. 41, n. 3, p. 11-12, 2019.

ARANTES, R.; MOREIRA, T. Democracia, instituições de controle e justiça sob a ótica do pluralismo estatal. **Opinião Pública**, v. 25, n. 1, p. 97-135, 2019.

BACHUR, J. P. **Distância e crítica**: limites e possibilidades da teoria de sistemas de Niklas Luhmann. Tese (Doutorado). Universidade de São Paulo, São Paulo, 2019.

BAKINER, O. A bírák felfedezik a politikát: A bírák ítélőtáblán kívüli mozgósításának forrásai Törökországban.

Journal of Law and Courts, v. 4, n. 1, p. 131-158, 2016.

BARROSO, L. R. A razão sem voto: o Supremo Tribunal Federal e o governo da maioria. **Revista Brasileira de Políticas Públicas**, v. 5, p. 23-50, 2015.

- BARROSO, L. R. **O Constitucionalismo democrático no Brasil: crônica de um sucesso imprevisto.** 2017. http://www.luisrobertobarroso.com.br/wp-content/uploads/2017/09/constitucionalismo_democratico_brasil_cronica_um_sucesso_imprevisto.pdf. Hozzáférés: 2019. július 10.
- BICUDO, H. P. Reale Jr.; PASCHOAL, J. C. Denúncia em face da Presidente da República, Sra. Dilma Vana Rousseff, haja vista a prática de crime de responsabilidade. Instituto dos Advogados de São Paulo (Impeachment: instrumento da democracia). 2016.
- BONELLI, M. G.; Oliveira, F. A política das profissões jurídicas: autonomia em relação ao mercado, ao estado e ao cliente. **Revista de Ciências Sociais**, v. 23, n. 1, p. 99-114, 2003.
- BOURDIEU, P. **Poder, Derecho y Clases Sociales.** Bilbao: Desclée, 2000.
- CAMPOS DE RÉ, M.; BATINI, S. **Responsabilização de partidos políticos por corrupção.** Dez medidas contra a corrupção. Ministério Público Federal. 2016. <http://www.dezmedidas.mpf.mp.br/apresentacao/artigos/responsabilizacao-de-partidos-politicos-por-corrupcao-monica-e-silvana.pdf/view>. Hozzáférés: Október 18. 2019.
- CARVALHO, A. **Imagens da Imparcialidade entre o discurso constitucional e a prática judicial.** São Paulo: São Paulo: Almedina, 2017.
- CARVALHO, J. M. **A Construção da Ordem/Teatro das Sombras.** Rio de Janeiro: Relume Dumará, 1996.
- CASADO, L.; TUROLLO JR, R. Pt vai ao stf contra Bolsonaro por vídeo em que ele defende "fuzilar". a petralhada'. **Folha de S. Paulo**, 3. Szeptember 2018. <https://www1.folha.uol.com.br/poder/2018/09/pt-vai-ao-stf-contra-bolsonaro-por-video-em-que-ele-defende-fuzilar-a-petralhada.shtml>. Hozzáférés: 2019. július 20.
- CHEKER, M. **Modelo prescricional brasileiro: um incentivo à impunidade.** Dez medidas contra a corrupção. Ministério Público Federal. 2016. Disponível em: <http://www.dezmedidas.mpf.mp.br/apresentacao/artigos/prescricao-penal-monique-cheker.pdf/view>.
- COSTA, S. Estrutura Social e Crise Política no Brasil. **Dados**, v. 61, n. 4, p. 499-533, 2019.
- DA ROS, L. O custo da Justiça no Brasil: uma análise comparativa exploratória. **Observatório de Elites Políticas e Sociais do Brasil**, v. 2, n. 9, 2015. <http://observatory-elites.org/wp-content/uploads/2012/06/newsletter-Observatorio-v.-2-n.-9.pdf>. Hozzáférés: 2019. augusztus 17.
- DEZALAY, Y.; GARTH, B. **A globális palotaháborúk nemzetközivé válása.** Jogászok, közgazdászok és a latin-amerikai államok átalakításáért folyó verseny. Chicago: University of Chicago Press, 2002.
- ENGELMANN, F. Para uma sociologia política das instituições judiciais. *In*: ENGELMANN, F. (szerk.). **Sociologia Política das Instituições Judiciais.** Porto Alegre: UFRGS, 2017. p. 17-38.
- ENGELMANN, F.; PENNA, L. Política na forma da lei: o espaço dos constitucionalistas no Brasil democrático. **Lua Nova**, v. 92, p. 177-206, 2014.

- FISCHER-LESCANO, A.; MEISTERHANS, N. Ordnungsmuster der globalen Sicherheit. *In: FISCHER-LESCANO, A.; MAYER, P. (szerk.). Recht und Politik globaler Sicherheit: Bestandsaufnahme und Erklärungsansätze.* Frankfurt am Main: Campus, 2013.
- FONTAINHA, F. *et al.* O concurso público brasileiro e a ideologia concursista. **Revista Jurídica da Presidência**, v. 16, n. 110, p. 671-702, 2015.
- FORNARA, M.; CARVALHO, A. Os Juízes na Pauta do Supremo: a atuação da Associação dos Magistrados Brasileiros no Controle Concentrado de Constitucionalidade. **Revista de Ciências Sociais**, v. 49, n. 2, p. 245-296, 2018.
- GARAPON, A. **O guardador de promessas.** Lisboa: Instituto Piaget, 1996.
- HALLIDAY, T. Az ügyvédek politikája: egy új napirend. **Law & Social Inquiry**, v. 24, n. 4, p. 1007-1011, 1999.
- HIRSCH, R. **A jogászság felé: Az új alkotmányosság eredete és következményei.** Cambridge: Harvard University Press, 2007.
- IBGE. **Pnad Contínua: Principais destaques da evolução do mercado de trabalho no Brasil 2012-2019.** Rio de Janeiro, 2020. <https://bit.ly/2WnAj1m>. Hozzáférés: 2020. március 16.
- LATINOBARÓMETRO. **Informe 2018.** Corporación Latinobarómetro. Santiago de Chile, 2018. <https://bit.ly/3ajAjU3>. Hozzáférés: 2020. március 24.
- LAVEZO, M. Bolsonaro critica inclusão de Lula em pesquisas eleitorais e chama ex-presidente de 'vagabundo', 'malandro' e 'bandido'. **G1**, 2018. augusztus 24. <https://cutt.ly/2eMPwvC>.
- LUHMANN, N. Zum Begriff der sozialen Klasse. *In: In: Luhmann (szerk.): N. Luhmann (szerk.). Soziale Differenzierung: zur Geschichte einer Idee.* Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1985. p. 119-162.
- LUHMANN, N. **Teoría Política en el Estado de Bienestar.** Madrid: Alianza Editorial, 1993.
- LUHMANN, N. **Die Gesellschaft der Gesellschaft.** Frankfurt: Suhrkamp, 1998.
- MARX, K. **Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte.** *In: MARX-ENGELS-WERKE. Vol. 8).* Berlin: Dietz, 1960. 111-207. p. 111-207.
- MARX, K.; ENGELS, F. **Manifest der kommunistischen** Parte i. London: Sálvio M. Soares MetaLibri Digital Library, 2008.
- MASCAREÑO, A. *et al.* Redes Informales e Instituciones Democráticas en América Latina. **Dados-Revista de Ciências Sociais**, v. 59, n. 3, p. 683-718, 2016.
- MCCANN, M. Érdekek, eszmék és intézmények a bírói hatalom összehasonlító elemzésében. **Political Research Quarterly**, 62. évfolyam, 4. szám, 834-839. o., 2009.
- MIGUEL, L. F. **Democracia e representação: territórios em disputa.** São Paulo: Unesp, 2013.
- MÜLLER, J-W. **Mi a populizmus?** Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016.
- NASSEHI, A. **Die letzte Stunde der Wahrheit: Kritik der komplexitätsvergessenen Vernunft.** Hamburg: Hamburg: Murmann, 2017.

NEVES, M. **Verfassung und Positivität des Rechts in der peripheren Moderne**: eine theoretische Betrachtung und Interpretation des Falls Brasilien. Berlin: Berlin: Duncker & Humblot, 1992.

NEVES, M. **Entre Sobreintegração e Subintegração**: a cidadania inexistente. **Dados**, v. 37, n. 2, p. 253-276, 1994.

NEVES, M. Az emberi jogok szimbolikus ereje. **Filozófia Társadalomkritika**, v. 33, n. 4, p. 411-444, 2007.

PALMA, M. **Technokrácia és szelektivitás**: ngók, az ENSZ Biztonsági Tanácsa és az emberi jogok. Baden-Baden: Nomos, 2019.

PAUPERIO, L. T. **Recursos penais e impunidade no Brasil**. Dez medidas contra a corrupção. Ministério Público Federal. 2016. <http://www.dezmedidas.mpf.mp.br/apresentacao/artigos/recursos-leo-pauperio-recursos-penais-e-impunidade-no-brasil.pdf>.

PERISSINOTO, R.; CODATO, A. Classe Social, Elite Política e Elite de Classe: por uma análise societalista da política. **Revista Brasileira de Ciência Política**, v. 2, p. 243-270, jul./dez. 2009.

PINTO, E. *et al.* A guerra de todos contra todos e a lava jato: a crise brasileira e a vitória do capitão Jair Bolsonaro. **Revista da Sociedades Brasileira de Economia Política**, v. 54, p. 107-147, 2019.

POKOL, B. **A jogállam**. Budapest: Diálog Campus Kiadó, 2017.

RAMOS, M. M.; CASTRO, F. A. Aristocracia judicial brasileira: privilégios, habitus e cumplicidade estrutural. **Revista Direito GV**, v. 15, n. 2, p. 1-36, 2019.

REID DOS SANTOS, A. **Direito e profissões jurídicas no Brasil após 1988**: expansão, competição, identidades e desigualdades. Tese (Doutorado). Rio de Janeiro: UFRJ/IFCS, 2008.

RODRÍGUEZ-GARAVITO, C. Toward a Sociology of the Global Rule of Law Field. Neoliberalizmus, neokonstitucionalizmus és a latin-amerikai igazságügyi reformokért folytatott küzdelem. *In*: Dezalay, Y.; GARTH, B. (szerk.). **Jogászok és a jogállamiság a globalizáció korában** (Jog, fejlődés és globalizáció). New York: Routledge, 2011. 155-181. o.

SOUZA, J. **A construção social da subcidadania**: para uma sociologia política da modernidade periférica. Belo Horizonte: Editora UFMG, 2003.

VIANNA, L. W.; BOM JARDIM, F. Bírák, társulásaik és a politika Egy kutatási program jegyzetei. **Revista da Sociedade Brasileira de Sociologia**, v. 1, n. 1, p. 92-105, 2015.

ZAFFALON, L. **A Política da Justiça**: blindar as elites, criminalizar os pobres. Tese (Doutorado) - Escola de Administração de Empresas de São Paulo da Fundação Getúlio Vargas, São Paulo, 2017.

CARVALHO, Alexandre Douglas Zaidan de; PALMA, Maurício. Jogászkok a demokrácia ellen: jogalkalmazás és demokratikus hanyatlás a 2014 utáni Brazíliában. **RBSD** - Revista Brasileira de Sociologia do Direito, v. 8, n. 3, p. 50-77, set./dez. 2021.

Recebido em: 02/07/2021

Aprovado em: 08/08/2021